

Privātie aģenti eiropeizācijas procesā

Kārlis Bukovskis

*Latvijas Ārpolitikas institūts
karlis.bukovskis@liia.lv*

Kopsavilkums

Eiropeizācijas process tradicionāli tika izprasts un plaši pētīts no Eiropas Savienības (ES) un nacionālo valstu un to institūciju vai iedzīvotāju mijiedarbības viedokļa, bet gandrīz nepētīti ir jautājumi par nevalstiskajiem, privātajiem dalībniekiem un to transnacionālo ietekmi. Starptautisks vai nacionāls politikas un ekonomikas dalībnieks ir uzskatāms par aģentu tikai gadījumā, ja tas ir konkrētu vērtību aktīvs veicinātājs. Raksta mērķis ir konceptualizēt vai izvērtēt tieši privātā aģenta aspektu un iespējas eiropeizācijas procesā. Šī mērķa īstenošanai ir jārisina trīs galvenie jautājumi par privātajiem aģentiem:

- 1) to vieta eiropeizācijas definīcijas un tās vektora aspekta ietvaros;
- 2) to spējas projicēt kondicionalitāti eiropeizācijas procesā;
- 3) tiem pieejamie mehānismi, stratēģijas un soļi eiropeizācijas procesā.

Raksts veltīts eiropeizācijai kā konceptam un teorētiskai diskusijai par eiropeizāciju kā procesa veidotāju un noteicēju jeb aģentu identificēšanu. Raksta būtība ir teorētiska privāto aģentu kā eiropeizācijas veicinātāju izdalīšana un analīze, tādējādi ļaujot paplašināt pētniecisko un konceptuālo pieeju eiropeizācijas fenomenam.

Privātie ekonomiskie eiropeizācijas aģenti tiem pieejamo resursu dēļ var būt spēcīgs eiropeizācijas veicinātājs. Lai gan tie nespēj garantēt to, ko spēj publiskie dalībnieki – dalību pašā Eiropas Savienībā vai nozīmīgas publiskās investīcijas pēc iestāšanās –, un tiem ir pieejami mazāk spēcīgi politiskie instrumenti, tomēr privātie ekonomiskie dalībnieki var nodrošināt ārvalstu tiešās investīcijas, kas savukārt var kļūt par izšķirošu argumentu valstīs, kurās nepieciešamība pēc tām ir spiedīga. Tādēļ ar normu ieviešanu saistīto solījumu uzticamība un konkurētspējīga atalgojuma piedāvājums ir būtiskākais eiropeizācijas privāto aģentu spējai projicēt kondicionalitāti eiropeizācijas mērķa valstīs.

Atslēgvārdi: eiropeizācija, aģents, kondicionalitāte, starptautiskā politiskā ekonomika.

Ievads

Eiropeizācija (*Europeanization*) kā termins ir plaši izplatīts gan akadēmiskajā literatūrā, gan politikajā diskursā un ar Eiropas Savienības (ES) darbību saistīto procesu analīzē. Ekonomikas, politoloģijas un tiesību zinātnē šis termins ticis un tiks lietots, lai apzīmētu gan teorētiska rakstura skatījumu uz Eiropas integrācijas procesa atstātajiem rezultātiem, gan arī procesa ietekmes ceļiem. Europeizācija ir termins, ko ekskluzīvi piemēro tieši mijiedarbībai ar ES institūcijām un tiesību sistēmu. Lai gan eiropeizācijas posms daudzkārt ir sakritis arī ar citām parādībām starptautiskajā politikā kopš Otrā pasaules kara beigām, tostarp brīvā tirgus ekonomiku izplatīšanos, tādu Eiropas līmeņa starpvalstu organizāciju kā Eiropas Padome un Eiropas Drošības un sadarbības organizācija veidošanos, tomēr Eiropas Savienība ir unikāls veidojums, jo iekļauj masveidīgu nacionālās suverenitātes kolektīvizēšanu ar demokrātiskiem

līdzekļiem multilaterālu pārrunu rezultātā. Eiropas Savienībai raksturīgas ne tikai pārnacionālas institūcijas, bet arī pārnacionāla tiesību sistēma, kurā ES līmenī pieņemtajiem lēmumiem ir tiešs spēks arī nacionālā līmenī.

Paulu Graciano (*Paolo Graziano*) ir secinājis, ka pastāv būtiskas atšķirības starp eiropeizācijas procesu un globalizāciju, un pirmais ir uzskatāms pat par “pretindi” otrajam [7, 173]. Globalizācijas process iekļauj pārveidojumus valstu ekonomikas pārvaldībā, kur privātie dalībnieki tradicionāli aizstāv regulējumu un ierobežojumu samazināšanu, turpretī eiropeizācijas process iekļauj efektīvākas, uz sabiedrības interesēm vērstas ekonomiskās pārvaldības ieviešanu.

Akadēmiskajā literatūrā tiek iezīmēta problēma, ka eiropeizācijas process tradicionāli tiek izprasts un plaši pētīts no ES un nacionālo valstu un to institūciju vai iedzīvotāju mijiedarbības viedokļa, bet gandrīz nav pētīti jautājumi par nevalstiskajiem, privātajiem dalībniekiem un to transnacionālo ietekmi. Šie dalībnieki ir svarīgi no vērtību pārneses un socializēšanas viedokļa kā vienības, kuras tradicionāli tiek uztvertas kā nespējīgas projicēt kondicionalitāti jeb izvīrīt un uzspiest nosacījumus. Jāņem vērā, ka ikviens starptautisks vai nacionāls politikas un ekonomikas dalībnieks ir uzskatāms par aģentu tikai gadījumā, ja tas ir konkrētu vērtību aktīvs veicinātājs. Līdzīgi kā tas tiek saskatīts arī Pjēra Burdjē (*Pierre Bourdieu*) teorētiskajā pieejā par aģenta lomu socializēšanās un socializēšanas un struktūru veidošanas procesos [3]. Nevalstiskās organizācijas un privātie dalībnieki nav publiskie spēlētāji, kuru norādījumu izpilde būtu tieši saistoša valstu valdībām vai institūcijām. Tādēļ tradicionāli tiek pieņemts, ka privātie dalībnieki nespēj radīt starptautiskām publiskām institūcijām un nacionālām valstīm identisku tiesiski juridisku spiedienu vai argumentāciju (*leverage*).

Attiecīgi arī eiropeizācijas process tiek izprasts kā publisko dalībnieku – Eiropas Savienības institūciju un tās tiešo partneru – savstarpēja mijiedarbība. Tomēr ir pamats uzskatīt, ka eiropeizācijas veicinātāji ir ne tikai publiskie, bet arī nevalstiskie aģenti, tostarp biznesa struktūras.

Tādēļ šajā rakstā tiks mazāk analizēts, cik pamatota ir eiropeizācijas kā teorētiskās pieejas izmantošana, bet publikācijas galvenais **mērķis** ir konceptualizēt vai izvērtēt tieši privātā aģenta aspektu un iespējas eiropeizācijas procesā. Šī mērķa īstenošanai ir jārisina trīs galvenie **jautājumi** par privātajiem aģentiem:

- 1) to vieta eiropeizācijas definīcijas un tās vektora aspekta ietvaros;
- 2) to spējas projicēt kondicionalitāti (*conditionality*) eiropeizācijas procesā;
- 3) tiem pieejamie mehānismi, stratēģijas un soļi eiropeizācijas procesā.

Raksts galvenokārt veltīts eiropeizācijai kā konceptam un teorētiskai diskusijai eiropeizācijas procesa veidotāju un noteicēju jeb aģentu identificēšanai. Tajā atspoguļota teorētiska privāto aģentu kā eiropeizācijas veicinātāju izdalīšana un analīze, attiecīgi ļaujot paplašināt pētniecisko un konceptuālo pieeju eiropeizācijas fenomenam.

Eiropeizācijas definēšanas un procesa vektora problēma

Eiropeizācijas termina izcelsme tiek saistīta ar Roberta Lādrehu (*Robert Ladrech*) 1994. gada martā publicētajā rakstā ieviesto apzīmējumu Eiropas Savienības vērtību un normu pārņemšanai nacionālā līmenī. Autors raksta, ka “eiropeizācija ir inkrementāls process, kas reorientē politikas virzienu un formu līdz pakāpei, kad EK (Eiropas Kopienas) politiskā un ekonomiskā dinamika kļūst par daļu no nacionālās politikas un lēmumu pieņemšanas” [11, 69]. R. Lādrehis, analizējot Francijas piemēru, aplūkoja, kā ES tiesību normas un principi tika pārņemti Francijas konstitucionālajās tiesībās un teritoriālajā reformā, uzsverot “nacionālās politikas un politikas veidošanas organizatoriskās loģikas pārorientāciju” [11, 70]. Viņš atzīst eiropeizācijas kā koncepta homogenizācijas vai harmonizācijas aprēķinu metodoloģiskos ierobežojumus, īpaši raugoties no Eiropas Savienības valstu strukturālajām atšķirībām, tomēr termins ir kļuvis par daļu no politikas procesa izpratnes un Eiropas Savienības normu pārņemšanas definēšanas. Šī sākotnējā R. Lādrehu izpratne ir eiropeizācijas izpratnes “tīrforma”, kura vēlāk tika kritizēta par “koncepta izstaiņāšanu” (*conceptual stretching*) [17, 2–3], kuras iemesls bija strauji augoša interese par terminu un konceptu pagājušā gadsimta 90. gadu otrajā pusē. Intelektuālais nogurums no

tradicionālākajām pieejām, piemēram, funkcionālisma un institucionālisma, un to “neo” formām, alternatīvu meklējumi Endrjū Moravčika (*Andrew Moravcsik*) liberālajai starpvaldību teorijai (*liberal intergovernmentalism*) un Aleksandra Venta (*Alexander Wendt*) aizsāktā sociālā konstruktīvisma teorētiskās pieejas revolūcija raisīja pastiprinātu interesi par ES darbības skaidrojumu, ko piedāvāja R. Lādrehs.

Roberta Lādreha strukturālisma pieeja metodoloģijai saglabājās arī 2010. gadā viņa paša pārveidotajā definīcijā, kurā “europeizācija ir [...] jāsaprot kā izmaiņas dalībvalstī, kur motivējošā loģika ir saistīta ar ES politiku vai lēmumu pieņemšanas procesu. Pirmatnējais uzdevums jebkurai europeizācijas pētnieciskajai dienaskārtībai tādēļ ir noteikt cēlonisko (kauzālo) saikni, tādējādi apstiprinot ES ietekmi uz iekšpolitiskajām izmaiņām” [12, 2]. Tieši cēloniskās jeb kauzālās saiknes elements ir fundamentāls, arī tiecoties izprast europeizācijas aģentu ietekmi. Vienlaicīgi tas neļauj atsvešināt diskusiju un europeizācijas ietekmes no tieši identificējamām izmaiņām jeb transpozīcijas tiesību aktos.

Uzmanība jāpievērš arī citiem autoriem, kuru termina definējums ir kļuvis par daļu no europeizācijas ideju attīstības posma. Starp nozīmīgākajiem ir jāmin Klaudio Radaeli (*Claudio Radaelli*), kurš 2000. gadā publicētajā rakstā norādīja, ka europeizācija ir process, kas iekļauj:

- 1) veidošanu;
- 2) difūziju;
- 3) to formālo un neformālo noteikumu, procedūru, politikas paradigmu, stilu, “lietu darīšanas veidu” un kopējo vērtību un normu institucionalizēšanu, kuras vispirms ir definētas un konsolidētas ES politikas procesā un pēc tam inkorporētas pašmāju loģikā (nacionālajā un subnacionālajā) diskursā, politiskajās struktūrās un sabiedrības izvēlēs” [17, 3].

Šī “totālā” jeb visaptverošā pieeja terminam iziet ārpus R. Lādreha strikti konkrētā, tiesību normās viegli identificējamās izmaiņas balstītā skatījuma. Proti, R. Lādreha metodoloģija europeizācijas koncepta analizē atšķiras no K. Radaeli piedāvātās konstruktīvisma garā ieturētās pieejas. Tapio Raunio un Mati Vibergs (*Matti Wiberg*) par Radaeli definīciju izteikušies šādi: “Šī definīcija tādējādi rok dziļāk, iekļaujot daudz plašāk kultūras, attieksmju un neformālo aspektu klātbūtni pašmāju politikā” [18, 5–6].

Arī Kirijakos Moumotzis (*Kyriakos Moumoutzis*) bija līdzīgās domās un par 2011. gadā pārskatīto Radaeli definīcijas piedāvājumu rakstīja, ka tas ir “inkorporēšanas process, kurā pašmāju (nacionālajā un subnacionālajā) diskursā, politiskajās struktūrās un publiskajos politikas formālajos un neformālajos noteikumos, procedūrās, politikas paradigmās, stilos, “lietu darīšanas veidos” un kopējās normās un uzskatos nonāk apsvērumi, kas sākotnēji ir bijuši definēti ES politikas procesos” [15, 608]. Sociālais konstruktīvisms, kas raksturīgs gan Radaeli, gan Moumotzis pieejām, ir noderīgs avots arī europeizācijas aģentu aspekta pētniecībā. Proti, R. Lādreha sākotnējā nostādne paredz klasisku publisko dalībnieku un to aizstāvēto principu un normu transponēšanu tiesību aktos un konkrētās politikās. Tikmēr abu pārējo minēto autoru pieejas ļauj aplūkot nerakstīto principu ienākšanu valstu politiķu pieņemto lēmumu loģikā, motivācijā un argumentācijā.

Uzmanības vērtā ir arī Taņas Bērcelas (*Tanja Börzel*) piedāvātā definīcija, kurā europeizācija ir “process, caur kuru pašmāju politikas sfēra pieaugoši kļūst par Eiropas lēmumu pieņemšanas subjektu” [2, 574]. Šīs definīcijas pamatproblēma ir tās visaptverošais raksturs un pārklāšanās ar šādiem principiem: suverenitātes deleģēšana, lēmumu pieņemšanas pārnacionalizācija un Eiropas Savienības integrācijas process kopumā. Proti, Bērcelas variants europeizācijas izpratnei neidentificē vai pat nenorāda ne uz europeizācijas procesu raksturu un veidu, ne uz potenciālajiem europeizācijas avotiem. Respektīvi, nevar tikt likta vienādības zīme starp kolektīvu lēmumu pieņemšanu un normu pārņemšanu, definējot tādu parādību kā europeizācija. Turklāt šī Bērcelas definīcija principiāli nepieļauj iespēju, ka privātie aģenti arī varētu būt europeizācijas veicinātāji.

Arī Adrianas Eritjē (*Adrienne Héritier*) pieeja europeizācijas skaidrošanai bija, ka tā “ir ietekmes process, kas izriet no Eiropas lēmumiem un ietekmē dalībvalstu politikas, politiskās un administratīvās struktūras. Tas iekļauj šādus elementus: Eiropas lēmumus, šo lēmumu izraisītos procesus, kā arī šo procesu ietekmi uz nacionālajām politikām, lēmumu pieņemšanas procesiem un institucionālajām struktūrām” [8]. Šī definīcija, kurā tiek runāts par europeizāciju kā par procesu, kuram ir ietekme uz nacionālo līmeni, ir tuva optimālajai izpratnei par europeizācijas ietekmi ne tikai tiesiskā, bet arī institucionālo

izmaiņu un normu līmenī. Vienlaicīgi šī definīcija vēl joprojām iekļauj skatījumu, ka eiropeizācijas procesu vada vai nosaka Eiropas institūciju jeb pārnacionālais (saukts arī supranacionālais) līmenis, kura virzītos principus, regulējumus un normas pārņem nacionālais līmenis.

Tādēļ Tomasa Rises (*Thomas Risse*), Mērijas Grīnas-Kaulesas (*Maria Green Cowles*) un Džeimsa Kaporaso (*James A. Caporasso*) piedāvājums eiropeizācijas definīcijai, ka tā ir “Eiropas līmenī notiekoša atšķirīgu pārvaldības struktūru rašanās un attīstība, kas ir politiski, tiesiski un sociālajās institūcijās asociēta ar politisko problēmu risināšanu, kas formalizē mijiedarbību starp dalībniekiem un politikas tīkļojumiem, kuri specializējas autoritatīvu Eiropas noteikumu radīšanā” [19, 3], mainīja tradicionālo izpratni. Šī definīcija būtiski atšķiras ar to, ka tā eiropeizāciju skaidro nevis kā procesu no augšas uz apakšu (*top-down*), bet gan kā pieeju no apakšas uz augšu (*bottom-up*). Šī 2001. gadā radusies pieeja tādējādi kļuva par nozīmīgu mirkli eiropeizācijas definēšanā un izpratnē. Eiropeizācijas process tika izprasts kā visaptveroša parādība, kuras ietvaros nav tikai asimetriska normu un vērtību pārņemšana, bet notiek savstarpēja integrācija starp dažādiem līmeņiem, principiem un to paudējiem.

Tādējādi šīs visbiežāk lietotās un eiropeizācijas koncepta akadēmiskās vai pat populārzinātniskās izpratnes pamatā esošās definīcijas niansēti ļauj paskatīties uz komplicētu vērtību un normu pārneses procesu Eiropas Savienībā. Ņemot vērā, ka Lādreha un Bērcelas definīcijas nepieļauj privāto dalībnieku iespējas būt par eiropeizācijas aģentiem, Radaeli, kā arī Heritjē un Moumtzis piedāvātās definīcijas, kas ieturētas sociālā konstruktīvisma pieejā, ir atbilstošākas privāto aģentu iekļaušanai.

Šī raksta un precīzas izpratnes nodrošināšanai eiropeizācija ir jādefinē kā **normu pārneses process starp Eiropas Savienības un nacionālā līmeņa publiskajiem un privātajiem aģentiem**. Šī definīcija automātiski iekļauj nepieciešamību katrā atsevišķā gadījuma analizē noteikt konkrētos eiropeizācijas aģentus un arī identificēt konkrētās normas, kuras tiek pārnestas gan tiesību aktos, gan politikas veidošanā, gan arī sociālajās normās un biznesa kultūrā.

Šī definīcija ļauj iekļaut ne tikai publiskos un privātos aģentus, bet arī dažādos līmeņus un vektorus, kuros eiropeizācijas process notiek. Pilnvērtīgai skaidrībai par eiropeizācijas vektoriem jeb izpratnēm ir nepieciešams pievērsties autoriem, kuri šos eiropeizācijas procesa vektorus ir analizējuši. Jau minētais klasiskais dalījums starp tiem, kas eiropeizāciju redz kā no augšas uz apakšu vērstu procesu, un tiem, kas to redz pretēji – no apakšas uz augšu vērstu –, ir kļuvis klasisks. Tostarp arī Nikola Lindstroma (*Nicole Lindstrom*) un Dora Piroška (*Dóra Piroška*) ir kritizējušas tā saucamo no augšas uz apakšu pieeju, kas izmantota daudzos pētījumos un kurā uzsvērtā nepieciešamība koncentrēties uz politikas veidošanas (*policy making*) un kaulēšanās procesu, kas iekļauj ES normas [14, 118]. Proti, autores apelē pie nepieciešamības koncentrēties uz aģentu darbību eiropeizācijas normu veicināšanā, nevis tikai uz to paušanas vai veicināšanas virzieniem.

Aptverošu analīzi par eiropeizācijas virzieniem ir veikusi Andrea Lenšova (*Andrea Lenschow*), izdalot četras eiropeizācijas dimensijas: no apakšas uz augšu, no augšas uz apakšu, horizontālo un cirkulāro [13, 55–71]. Pieejas no apakšas uz augšu pamatā ir nacionālā līmenī radīto vērtību, principu, definēto politiku un ideju prezentēšana Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanas procesā. Proti, dalībvalstis, izstrādājot un nacionālā līmenī apstiprinot valstu pozīcijas, rada piedāvājumu un maina Eiropas Savienības normu struktūru un saturu. Tās ir ne tikai dalībvalstis, to politiķi un administratīvais aparāts, kas idejiski rada principus, kuri vēlāk kolektīvi tiek apspriesti, pieņemti un kļūst par ES normu kopumu, tie ir arī Eiropas Komisijas pārstāvji, kuri tradicionāli nāk no dalībvalstīm un kuriem piemīt noteikts domāšanas veids vai izpratne, kurai atbilstoši tiek veidoti ES līmeņa regulējumi un politika. Šajā gadījumā nacionālais līmenis tiek uzskatīts par eiropeizācijas sākumu, bet tas neatrisina jautājumu, ka Eiropas Savienības institucionālajā struktūrā un lēmumu pieņemšanas procesā ir virkne nevalstisko vienību un dalībnieku, kuru viedoklis var kļūt vienlīdz būtisks. Un nav runa vienīgi par akadēmiskajiem un pētnieciskajiem pārstāvjiem, kuru idejas kļūst par daļu no politiskā procesa nacionālajā vai pat nepastarpināti Eiropas Savienības līmenī. Sevišķi runa ir par tādiem privātajiem dalībniekiem kā biznesa organizācijas. Ne tikai darba devēju vai darba ņēmēju, bet arī noteiktu nozaru pārstāvju darbība ir tie noteicošie aspekti, kas veido nacionālo politiku un piedalās lēmumu demokrātiskā pieņemšanā. Tādēļ viņu loma nedrīkst tikt aizmirsta.

No augšas uz apakšu, kā minēts, ir klasiskākā pieeja eiropeizācijas procesam. No augšas uz apakšu vērsta pieeja ļauj saprast, kā Eiropas Savienības līmenī pieņemtie lēmumi maina nacionālos procesus. Situācijā, kad dalībvalstīm un to likumdevējiem ir jāpielāgojas pārnacionālā līmenī pieņemtajiem lēmumiem, tiesību aktiem, tiesu spriedumiem un rekomendācijām, notiek eiropeizācijas process, kuram ir tiešas sekas dalībvalstu sabiedrībā. No šī skatupunkta vērtējot, privāto aģentu loma ir identificējama tikai gadījumā, ja raugās no vērtību un principu pārnese viedokļa, jo privātie aģenti nacionālajām valstīm neuzliek juridiski tieši saistošas prasības. Vienlaicīgi strukturāli nozīmīgi un politiski vai ekonomiski kapacitatīvi dalībnieki var kļūt par eiropeizācijas aģentiem konkrētajā dalībvalstī. Ietekmes un kondicionalitātes aspektiem, kuri tiks plašāk aplūkoti raksta turpinājumā, ir būtiska nozīme, un noteiktos apstākļos tie var kļūt vienlīdz nozīmīgi arī gadījumos, ja tie nav juridiski saistoši. Piemēram, valsts prestiža vai ekonomiskās labklājības nolūkos valstis var pildīt vai ieviest nosacījumus, kurus rekomendē arī citu valstu nepubliskie dalībnieki. Tas īpaši novērojams situācijās, kad privātajam, nevalstiskajam dalībniekiem ir spēcīgs starptautisks politiskais atbalsts vai ekonomiskie un enerģētikas resursi, kas var tikt izmantoti kā mudinošs apstākļis normu pārņemšanai.

Atbilstoši Andreas Lenšovas uzskatiem trešais eiropeizācijas vektors ir horizontāls, un tajā dalībvalstu savstarpējā mijiedarbība ir faktors, kurš veicina normu pārnesei jeb salāgošanu. Valstu savstarpējā koordinācija sekmē kopīgu vērtību izstrādi un to turpmāku pārņemšanu arī uz citām dalībvalstīm. Šajā situācijā ES institūciju loma tiek pakārtota valstu un to lēmumu pieņēmēju savstarpējam sadarbības un izpratnes līmenim. Lielā daļā jautājumu, sevišķi to, kur starpvaldību principi saglabājušies arī balsošanas procedūrās, eiropeizācijas process ir rezultāts tieši valstu savstarpējai vērtību un normatīvajai integrācijai, nevis kam būtiski citam. Turklāt šī izpratne jeb eiropeizācijas vektors sasaucas arī ar Kerija Hovela (*Kerry E. Howell*) eiropeizācijas veidu iedalījumu. Autors izdala trīs eiropeizācijas veidus. Pirmie divi jau aplūkoti – no apakšas uz augšu un no augšas uz apakšu – tiek saukti attiecīgi par augšupielādi (*uploading*) un lejupielādi (*downloading*). Savukārt trešais veids ir šķērsielāde (*crossloading*). Hovels norāda, ka šķērsielāde iekļauj vertikālo pārnesei un horizontālo pārnesei un tieši horizontālā ir tā, kura saskan ar Lenšovas definēto horizontālo pieeju, kamēr vertikālā ir līdzīgāka Lenšovas cikliskajai pieejai, kas tiks aplūkota turpinājumā. Kā norāda Hovels, “horizontālā politikas pārnese var arī nekad neiekļaut eiropeizāciju. [...] Bet politikas, kuras ir pārnestas šādā veidā, var kļūt par normu visā ES un tiek attiecīgi makro vai mikro augšupielādētas ES domēnā” [9, 48]. Skatoties no eiropeizācijas aģentu perspektīvas, šī horizontālā pieeja lielākoties ļauj analizēt lēmumu pieņēmējus un to savstarpējo mijiedarbību valstiskā līmenī.

Tomēr arī privāto eiropeizācijas aģentu identificēšana un ietekmes novērtēšana šī eiropeizācijas vektora kontekstā ir iespējama vien daļēji. Proti, horizontālais eiropeizācijas vektors paredz mijiedarbību starp vienlīdzīgiem un vienveidīgiem dalībniekiem. Taču neviens privātais dalībnieks, pat ar ekonomiskiem resursiem vai politisku aizmuguri apveltīts, nevar tikt uzskatīts par vienlīdzīgu publiskam dalībniekam. No metodoloģiskā viedokļa privātais un publiskais eiropeizācijas aģents nevar būt vienlīdzīgi, jo no tiesiskā viedokļa privātā aģenta iespējas vienmēr būs publisko institūciju ierobežotas. Turklāt šajā situācijā privātais dalībnieks nav apveltīts ar identiskām spējām kopīgās normas pārņemt vērtību un principu līmenī. Tādējādi statusa nevienlīdzības problēma neļauj privātajam un publiskajam eiropeizācijas aģentam sadarboties horizontālā eiropeizācijas vektora ietvaros. Tajā pašā laikā šāda sadarbība var notikt starp diviem privātajiem dalībniekiem, kas divu vai vairāku dalībnieku grupā principus augšupielādē Eiropas Savienības līmenī caur lobiju vai konsultācijām gan ES institūcijās, gan dalībvalstu lēmumu pieņēmēju vidū. Šādi piemēri attiecināmi gan uz ES līmeņa profesionālajām asociācijām, gan nevalstisko organizāciju tīklojumiem.

Visbeidzot ceturtais eiropeizācijas vektors jeb pieeja, ko definē A. Lenšova, – cirkulārais iekļauj no augšas uz leju un no lejas uz augšu vērsto procesu savstarpējo mijiedarbību. Šī pieeja daļēji sasaucas ar Hovela izdalīto vertikālo šķērsielādi. Šajā gadījumā eiropeizācija tiek uzlūkota no diskursīvā viedokļa, jo pašmāju eiropeizācijas aģenti mijiedarbojas ar Eiropas Savienības līmeni jeb ES institūcijām, lai panāktu izmaiņas nacionālā līmenī. Šajā gadījumā gan publiskie, gan privātie aģenti ES struktūras izmanto kā instrumentu vērtību un normu pārnesei vai iestrādei nacionālajā līmenī. Šis politiskais loks tiek veidots gadījumos, ja tiešā veidā privātie aģenti nevar īstenot savas ieceres, tādēļ lūkojas pēc lobēšanas iespējām

Eiropas Komisijā, lai tā nāktu klajā ar priekšlikumu, kas būtu attiecināms uz visām ES dalībvalstīm. Publiskie aģenti šādu pieeju izmanto, lai nacionālā līmenī noregulētu jautājumus vai nodrošinātu tiesisko mehānismu jautājumos, kuri ir tā saucamo “politiski nepopulāro” kategorijā. Šajā gadījumā ES līmeņa regulējums ļauj pārnest normas, kas citādi nebūtu iespējams. No eiropeizācijas koncepta izprašanas viedokļa šis cirkulārais vektors gan būtu uzskatāms par pilnīgi atsevišķu. Cirkulārā eiropeizācijas pieeja rada problēmu, ka tajā vairs netiek runāts par pašu procesu, kā tiek pārnestas vērtības, bet – par Eiropas integrāciju kā instrumentu. Proti, normu un principu ieviešana kļūst otršķirīga, un idejiski šim nav visas Eiropas Savienības mēroga plāna. Šajā pieejā jau parādās arguments par pirmatnējo pārneses mērķi, nevis pašu normu pārņemšanu. Attiecīgi cirkulārās pieejas vietā korektāk būtu to redzēt kā augšupielādes un lejupielādes jeb no lejas uz augšu un no augšas uz leju pieeju kombināciju, nevis kā atsevišķu vektoru.

Tādējādi ir redzams, ka gan dažādās eiropeizācijas definīcijas, gan arī eiropeizācijas vektori to oriģinālajās izpratnēs bijuši paredzēti publiskajiem – gan Eiropas Savienības līmeņa, gan nacionālā līmeņa – aģentiem. Tajā pašā laikā, raugoties no sociālā konstruktīvisma metodoloģiskās pieejas, no normu un principu viedokļa, ja rezultāts redzams pieņemtajos lēmumos vai grozītajos tiesību aktos publiskajā līmenī, arī privātie dalībnieki bieži var būt eiropeizācijas aģenti. Vēl vairāk, Eiropas integrācijas procesā, kā arī notiekot reālai eiropeizācijai, publiskie un privātie dalībnieki ir savstarpēji saistīti, jo tiek regulēta vai mainīta vide un ietvars, kurā tie mijiedarbojas. Tādējādi ne tikai gala rezultātos (*output*) notiek mijiedarbība, bet visbiežāk koordinācija tiek veikta jau pašā pārneses procesā. Tāpēc rodas jautājums, kura ir visnozīmīgākā, visietekmīgākā pozīcija no privāto eiropeizācijas aģentu viedokļa?

Kondicionalitātes aspekts eiropeizācijas procesā

Aplūkojot privāto dalībnieku kā eiropeizācijas aģentu nozīmīgumu, ir jāpatur prātā, ka tiem nav tiesiskas vai juridiska rakstura ietekmes uz politiku Eiropas Savienības dalībvalstīs. Legitīmu ietekmes instrumentu trūkums ir visbiežākais iemesls, kādēļ privātie aģenti netiek uzskatīti par eiropeizācijas aģentiem. Cēloniskuma jeb kauzalitātes identificēšana eiropeizācijas procesā kļūst apgrūtināša, jo trūkst viegli izsekojama tiesisko izmaiņu pavediena vai konkrētu politisko dokumentu. Attiecīgi lielā daļā gadījumu diskursa, juridiski nesaistošu rekomendāciju un vērtējumu analīze kļūst par neizbēgamu risinājumu metodoloģiskajai problēmai. Lai izprastu privāto aģentu ietekmes jautājumu, nepieciešams atcerēties, ka normatīvs aģents neeksistē ārpus idejām, ko tas reprezentē un veicina. Proti, līdzvērtīgi kā publiskie eiropeizācijas aģenti, arī privātie ir politiski dalībnieki, kas iesaistās politiska rakstura debatēs un pārrunās. Bieži arī Eiropas Savienības institūcijām un dalībvalstu administratīvajam aparātam un politiķiem diskusiju laikā nav lielākas ietekmes uz gala iznākumu kā ikvienam citam iesaistītajam aktierim. Paustie principi un rekomendācijas ir būtiska sastāvdaļa politiskajam procesam, kura rezultātā tiek definētas normas, kuru pārnese vēlāk notiek eiropeizācijas procesa ietvaros.

Un tieši eiropeizācijas normu klātbūtne paustajos viedokļos ir būtiskākais analīzes objekts. Paša paudēja raksturs nav tik svarīgs, cik svarīga ir spēja normas nogādāt un panākt to ieviešanu. Proti, arī privātie dalībnieki var būt eiropeizācijas aģenti, kā tika aplūkots iepriekš, un svarīga ir viņu ietekmes spēja.

Šajā apakšnodaļā tiks atspoguļots teorētiskais izvērtējums par to, kas ļauj privātajiem dalībniekiem būt ietekmīgai daļai no procesa jeb noteiktu vērtību aģentiem.

Eiropeizācijas process ietver ne tikai formālo noteikumu un institucionalizētu procedūru pārņemšanu, bet arī izpratņu un normu pārņemšanu [6, 303–327], tādēļ privātie aģenti var pildīt veicinošu lomu gan pragmatisku, gan personīgu motīvu vadīti, gan arī diezgan nejauši – projicējot vienkārši pievilcīgu tēlu. Simpātiska tēla projicēšana tomēr pati par sevi reti spēj nodrošināt ietekmi pragmatiski kalkulējošā, ierobežotos resursos un interešu sadursmēs būvētā politiskā kārtībā. Tas rada papildu tuvināšanās vēlmes vai magnētismu, tomēr pats par sevi reti ir pietiekams arguments. Konkrētajā gadījumā – dalībai prestižā klubā, par ko tika uzskatīta attīstīto un ekonomiski bagāto Rietumvalstu būvētā Eiropas Savienība, bija un turpina būt zināms emocionālais un politiskais magnētisms, kas vilina tuvākas un tālākas reģiona valstis pievienoties klubam. Taču bieži vien pragmatiskās izvēles, alternatīvās iespējas un attiecību raksturs

var arī negatīvi ietekmēt šo magnētismu un pat sagraut to pilnībā. Tajā mirklī eiropeizācijas kapacitātes zūd gan publiskiem, gan privātiem dalībniekiem. Bet noteiktās situācijās privātie aģenti, sevišķi ekonomiskie, tomēr spēj saglabāt vai uzturēt eiropeizācijas procesu pat tad, kad oficiālā sadarbība ar publiskajiem aģentiem ir vāja.

Tomēr, kā minēts iepriekš, vislielāko iespaidu var atstāt tikai dalībnieki ar spēcīgu politisko aizmuguri vai ekonomiskajiem resursiem. Šajā gadījumā būtiski ir redzēt kondicionalitātes aspektu, kas ir vai var būt piemērots gan publiskiem, gan privātiem aģentiem. Proti, aģentu spēja radīt nosacījumus vai paralēlos ieguvumus no kādu normu pārņemšanas ir būtiska politiskās darbības sastāvdaļa. Džons Braitvaits (*John Braithwaite*) un Pīters Drahos (*Peter Drahos*) definē virkni mehānismu, ar kuru palīdzību tiek panākta norma, princips un regulējumu pārņemšana. Starp tiem ir gan militārie spaidi, ekonomiskie spaidi, atalgojumu sistēmas (*systems of reward*), modelēšana, abpusējā salāgošanās (*reciprocal adjustment*) un nevienpusējā salāgošanās un kapacitātes celšana. Šajā gadījumā būtiskākais vai spēcīgākais mehānisms, kas pieejams privātajiem eiropeizācijas aģentiem, ir atlīdzību sistēmas, kur "globalizācijas regulēšana tiek sasniegta ar sistēmiskiem līdzekļiem, paaugstinot vērtību sagaidāmajai pielāgošanai globalizācijas sistēmai [..]" [4, 25]. Tieši šis atalgojumu sistēmas mehānisms arī ir pamatā privāto ekonomisko aģentu spējai visvairāk veicināt eiropeizācijas normu pārnesi. Privātie vai publiskie ekonomiskie dalībnieki visbiežāk arī ir šī mehānisma galvenā sastāvdaļa. Viņiem arī ir vislielākās iespējas nodrošināt kondicionalitāti eiropeizācijas procesā. Privātajiem politiskiem dalībniekiem savukārt visadekvātākie mehānismi būtu kapacitātes celšana, kuras ietvaros nevalstiskās organizācijas palīdzētu valstīm un to struktūrām apgūt papildu nepieciešamās kompetences un zināšanas.

Tādējādi efektīvākie eiropeizācijas normu pārneses ceļi ir spēja izvirzīt nosacījumus jeb izmantot kondicionalitāti. Savukārt kondicionalitātei ir divi veidi: pozitīvā un negatīvā. Privātajiem aģentiem var būt pieejami abi. Negatīvā kondicionalitāte darbotos tikai tajā gadījumā, ja privātais aģents nacionālajā valstī jau kļuvis par strukturāli nozīmīgu vai pat neatņemamu sastāvdaļu. Privātajam aģentam ir jāiegūst ekonomiski, sociāli vai politiski nozīmīga loma valsts iekšpolitikā, lai tas spētu projicēt negatīvo kondicionalitāti: "Sankciju piemērošanu, piemēram, samazinot, apstādinot vai atceļot labumus, ja konkrētā valsts nepilda nosacījumus" [22, 15]. Šādas spējas nepiemīt privātajiem politiskajiem aģentiem. To spēks tradicionāli slēpjas morālo, ētisko, administratīvo labumu sniegšanā un tehnisko kapacitāšu celšanā. Tādējādi privātajiem politiskajiem eiropeizācijas aģentiem ir pieejama tikai pozitīvā kondicionalitāte, kas iekļauj "ticību, ka palīdzība radīs kopēju progresu un izaugsmi: uzspiestās reformas rada politisko atbalstu un politiskais atbalsts ļauj turpināt reformas un modernizāciju; pozitīvajai kondicionalitātei ir *ex ante* raksturs" [22, 15]. Tajā pašā laikā ekonomiskajiem aģentiem ir resursi, kas spēj projicēt gan pozitīvo, gan negatīvo kondicionalitāti. Atšķirība gan tā, ka privātie ekonomiskie dalībnieki negatīvo kondicionalitāti nespēj nodrošināt situācijās, kad tiem vēl nav izveidojusies būtiska strukturālā ietekme valsts ekonomikā. Un pat šādā gadījumā veiksmē vai neveiksmē ir atkarīga no uzņēmēja vai uzņēmuma spējas izvairīties no valsts politiskās vadības leģitīmajām prasībām, ierobežojumiem un regulējumiem. Respektīvi, neatkarīgi no tā, vai eiropeizācijas privātais ekonomiskais aģents ir pašmāju vai ārvalstu, tas savās spējās projicēt negatīvo kondicionalitāti var būt atkarīgs no pašas valsts valdības spējām iegrožot savā jurisdikcijā esošos ekonomiskos dalībniekus. Tajā pašā laikā privātie ekonomiskie dalībnieki ir spējīgi projicēt pozitīvo kondicionalitāti, īpaši situācijās, kad to klātbūtne un piedāvātais tiek saskatīti kā būtisks papildinājums vai ieguvums nacionālajās valstīs. Proti, ja nacionālās valdības redz būtiskus ieguvumus, sevišķi ārvalstu tiešo investīciju formā, tad tām ir pastiprināta interese sadarboties ar konkrēto privāto aģentu un arī pieņemt tā izvirzītos principus.

Attiecīgi šajā mirklī būtiska kļūst pašu aģentu spēja nodrošināt nosacījumu izpildi. Franks Šimelfenigs (*Frank Schimmelfennig*) un Ulrihs Zēdelmeijers (*Ulrich Sedelmeier*) savā slavenajā darbā par Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu eiropeizāciju norāda uz četriem faktoru kopumiem (*sets of factors*): nosacījumu skaidrību (*determinacy of conditions*), atlīdzību lielumu un ātrumu (*size and speed of rewards*), draudu un solījumu ticamību (*credibility of threats and promises*) un piemērošanās izmaksu apjomu (*size of adoption costs*) [20, 12–16]. Ņemot vērā, ka autori klasiski aplūkoja publisko dalībnieku lomu, atsevišķi faktori neatbilst privātajiem ekonomiskajiem dalībniekiem.

Pirmkārt, šeit minama pārliecinātība par nosacījumiem, kas iekļauj to, ka ES normas un noteikumi netiks ieviesti, ja tie nebūs skaidri definēti kā nosacījumi labuma gūšanai nākotnē. Šajā gadījumā privāto ekonomisko eiropeizācijas aģentu spēja nodrošināt skaidru saikni starp pašu aizstāvētajām normām un konkrētiem ekonomiskiem labumiem dalībvalstīm kalpo kā atslēga to spējām.

Otrais faktors – atbildību lielums un ātrums, ko min autori, daļēji ir attiecināms uz privātajiem ekonomiskajiem dalībniekiem, jo tas iekļauj skaidru noteikumu, ka nosacījumu izpildes rezultātā izpildītājs saņems ieguvumu, kuru nesaņems citi līdzīgi dalībnieki (valsts dalību Eiropas Savienībā), un tam jānotiek skaidrā, sasniedzamā termiņā. Privātie aģenti var nodrošināt ekonomisko labumu sasniedzamā vai pat tūlītējā termiņā, kamēr ieguvuma ekskluzivitāti tie nodrošināt nespēj kaut vai tikai savu peļņas un citu tirgu iekarošanas dēļ.

Solījumu ticamībai – trešajam faktoram – ir visnozīmīgākais spēks, kuram jāpiemīt privātajam eiropeizācijas aģentam. “[...] ņemot vērā, ka stratēģija ir uzspiest izmaiņas par atbildību, noteikumu pieņemšana iekļauj noteikuma noteicēja aģenta pārākumu sarunās [...] un pārliecību mērķa valstu pusē, ka nosacījumi tiks izpildīti” [21, 14]. Tas nozīmē, ka eiropeizācijas aģentam jābūt spējīgam pieturēt un nesniegt labumu, ja nosacījumi netiek izpildīti, turklāt – bez zaudējumiem pašam aģentam. Šī faktora izpilde privātajam aģentam ir tikpat apgrūtināta kā publiskajam aģentam, un vienlaicīgi tā nodrošina vislielāko ietekmi uz procesu.

Ceturtais faktors, piemērošanās izmaksu apjoms, ir būtisks, jo iekļauj to, ka normu pārņemšanas izmaksām, valdību skatījumā, ir jābūt mazākām nekā to neieviešanai. Šeit privātajiem ekonomiskajiem dalībniekiem ir nozīme, jo to nodrošinātais investīciju pieplūdums pēc nosacījumu izpildes ir svarīgs noteiktās valstīs, bet nav svarīgs citās. Proti, ekonomikai, kurai ir būtiska nepieciešamība pēc investīcijām un nav brīvi pieejamu vai pieņemamu alternatīvu, pielāgošanās un normu izpilde ir daudz iespējamāka. Vienlaicīgi kā publisku, tā privātu eiropeizācijas aģentu politiskajā vai ekonomiskajā konkurencē svarīgākais ir spēja piedāvāt labākus ieguvumus konkrētiem lēmumu pieņēmējiem, nekā tiem piedāvā jau pašmājās esošie. Pašmāju konkurenti ir veiksmīgāk predisponēti, jo tiem jau ir strukturāla klātbūtne un ietekme uz esošajām normām. Attiecīgi eiropeizācijas normu pārnesējam ir jābūt spējīgam savā piedāvājumā iekļaut konkurētspējīgu alternatīvu.

Tādējādi solījumu ticamība un konkurētspējīgs piedāvājums ir būtisks eiropeizācijas privāto aģentu spējai projicēt kondicionalitāti nacionālajās valstīs. Konkurētspējīgs piedāvājums un prasības ir ļoti cieši saistītas ar strukturālajām vajadzībām un situāciju, kurā atrodas konkrētā eiropeizācijas mērķa valsts. Tātad, lai izdarītu pareizu izvēli par labu visefektīvākajiem eiropeizācijas mehānismiem, ir jāizprot privāta aģenta piedāvājuma nozīmīgums un tas ir taktiski pareizi un īstajā brīdī jāpasniedz.

Privātajiem aģentiem pieejamie eiropeizācijas mehānismi, stratēģijas un soļi

Privātie aģenti var tikt uzskatīti par Eiropas Savienības eiropeizācijas veicinātājiem, turklāt gan patstāvīgiem, gan dalībvalstīm vai ES līmenim pakārtotiem. Privātie aģenti var kļūt gan par daļu no eiropeizācijas procesa, gan arī būt patstāvīgs faktors. Patstāvīguma aspekts gan ir retāk sastopams, jo politiskā mijiedarbība starp Eiropas Savienības institūcijām un dažādu reģionu valstu valdībām tradicionāli ir grūti atdalāma no privāto, tostarp ekonomisko, dalībnieku centieniem reģionā esošajās valstīs. Attiecīgi, ja vien nepastāv konkrēti izņēmuma gadījumi, jāuzskata, ka privātie eiropeizācijas aģenti darbojas paralēli publiskajiem noteiktajā mērķa valstī. Lai izprastu, kur veidojas atšķirības privāto un publisko aģentu darbības principos, ir jāaplūko eiropeizācijas mehānismu aspekts.

Kristofs Knils (*Christoph Knill*) un Dirks Lēmkuls (*Dirk Lehmkuhl*) piedāvā trīs eiropeizācijas mehānismu klasifikāciju, kas, viņuprāt, sekmē izmaiņas dalībvalstu institucionālajā un normatīvajā ietvarā [10, 2-3].

Pirmais ir institucionālais modelis, uz kuru balstoties, eiropeizācijas aģenti prasa noteiktu institucionālo izmaiņu veikšanu ES dalībvalstīs. Šo procesu var veikt privātie aģenti, tomēr jautājums ir par kauzalitāti – vai privātais eiropeizācijas aģents ir bijis vienīgais vai galvenais izšķirošais institucionālo izmaiņu veikšanā.

Otrais – izmaiņu veikšana eiropeizācijas mērķa – valsts esošo dalībnieku varas un resursu – sadalījumā (*altering domestic opportunity structures*). Šajā gadījumā, kā jau aplūkots iepriekš, privātie ekonomiskie aģenti var piedāvāt alternatīvus resursus un attiecīgi arī radīt alternatīvus varas centrus un arī strukturālas izmaiņas. Resursu pietiekamība ir nozīmīgs aspekts, kas ne tikai konkrētajā sektorā, bet visā valstī var mainīt varas sadalījumu.

Trešais autoru izdalītais eiropeizācijas mehānisms ir tas, kurā privātajiem aģentiem ir potenciāli vislielākā ietekme neatkarīgi no tā, vai tie ir ekonomiskie vai politiskie aģenti. Proti, trešais mehānisms iekļauj uzskatu un gaidu pārmaiņas (*altering the beliefs and expectations*), un kognitīvās loģikas maiņa mērķa valstī ir būtiskākais sasniegums. Ja privātie politiskie aģenti šo var veikt ar relatīvi nelieliem resursiem sabiedrības viedokļa veidošanas ceļā, tad gadījumā ar ekonomiskajiem aģentiem izmaiņas ir veicamas papildus arī kaulēšanās vai tiešu pārrunu procesa laikā.

Eiropeizācijas mehānismu izprašanai būtiski ir ņemt vērā arī stratēģiskos apsvērumus. Proti, ir nepieciešams izraudzīties stratēģiju, kuru var piekopt eiropeizācijas aģenti noteiktu normu un principu veicināšanai potenciālajās dalībvalstīs vai – vispārīgi raugoties – mērķa valstīs, kurās Eiropas Savienības normu pārnese būtu jāveic. Šeit runa ir par socializēšanas stratēģijām, kuras var lietot eiropeizācijas aģenti un kuras ir identificējuši F. Šimelfenigs, Stefans Engerts (*Stefan Engert*) un Heiko Knobels (*Heiko Knobel*). Autori raksta: “[...] vispirms mēs izdalām iekšējās un ārējās stratēģijas un pārliecināšanas un piespiešanas stratēģijas” [20, 31–32]. Iekšējā stratēģija nozīmē darbošanos uz mērķa valsti jau pēc tās iekļaušanas kolektīvā ietvarā, savukārt ārējā (*exclusive*) pieeja nozīmē, ka eiropeizācijas mērķi vēl nav kļuvuši par daļu no vispārējā procesa, no tiesiskā, institucionālā un politiskā ietvara.

Abos gadījumos izaicinājumi ir atšķirīgi. Proti, darbojoties situācijā, kad valstis vēl nav Eiropas Savienības daļa, normu pārnese var būt daudz grūtāka, jo pārņemšanai nav obligāts, bet tikai kondicionalitātes raksturs.

Otrs aspekts iekļauj pārliecināšanas (*reinforcement*) pasākumus, kad tiek atlīdzināts vai piemērots sods par normu un noteikumu pieņemšanu vai pārkāpšanu.

Pirmajā gadījumā atlīdzība ir motivējošs aspekts eiropeizācijas mērķa valstīm, kamēr tiesas sodīšanas aspekts ir problemātisks. Proti, sodīšana ir attiecināma uz valstīm, kuras nepakļaujas normām, jau esot Eiropas Savienībā. Savukārt, kamēr valstīm ES līmenī pieņemtie lēmumi un normas nav obligāti saistošas, vienīgais risinājums ir autoru norādītā stratēģija – pārliecināšana (*persuasion*). Tieši šī stratēģija sava maigā un arī audzinošā rakstura dēļ bijusi populāra, topošo dalībvalstu un citu eiropeizācijas mērķa valstu sabiedrības un politiķus cenšoties pārliecināt par Eiropas Savienības normu pieņemšanas izdevīgumu un pareizumu. Ne tikai publiskajiem, bet arī privātajiem aģentiem šī ir galvenā stratēģija, kuras nozīmīgumu un rezultativitāti pastiprināt var tikai spēja projicēt kondicionalitāti.

Visbeidzot ir jāpiemin vēl viena būtiska pieeja, kas ir populāra literatūrā par eiropeizāciju un kura ir kļuvusi par metodoloģisko pamatu daudzu vēlāko pētījumu veikšanai par ES veicināto eiropeizāciju. Tas ir “trīs soļu” ietvars, ko 2001. gadā piedāvāja T. Rise, M. Kaulesa un Dž. Kaporasos [5, 6] un kas tika izvērstas arī Jana Bačes (*Ian Bache*) 2008. gada pētījumā par Lielbritāniju [1].

Autori norāda, ka pirmais posms jeb solis ir formālo un neformālo eiropeizācijas normu, principu, procedūru un citu aspektu identificēšana. Ne tikai veicot analīzi, bet arī sekmējot eiropeizāciju, ir svarīgi, lai būtu skaidra izpratne par noteiktajām normām un principiem, kas tiek pārnesti uz mērķa valstīm.

Otrais solis ir identificēt atbilstības gatavību (*goodness to fit*) konkrētajā dalībvalstī jeb esošā institucionāli tiesiskā ietvara un principu atbilstību vēlamajām eiropeizācijas normām. Šis būtībā ir viens no svarīgākajiem aspektiem tieši privātajiem ekonomiskajiem aģentiem, jo atšķirībā no publiskajiem aģentiem un privātajiem politiskajiem aģentiem kļūdaina atbilstības gatavības izvērtēšana sākumā var negatīvi atsaukties uz pašu aģentu darbības izmaksām. Proti, ekonomiskie aģenti ir spiesti izvērtēt konkrētās valsts situāciju, gatavības līmeni un centienu intensitāti pirms investīciju veikšanas, kuras neveiksmes gadījumā var rasties būtiski, nekompensējami zaudējumi, ja valsts rīcība un apņemšanās transformēties būs izrādījusies mānīga.

Pēdējais jeb trešais solis eiropeizācijas procesā iekļauj veicinošo faktoru klātbūtni vai trūkumu.

Autori izdala šādus veto punktus (*veto points*):

- 1) daudzu pašmāju politikā iesaistīto varas dalībnieku nespēja panākt iekšpolitisku vienošanos par pārmaiņām;
- 2) veicinošās institūcijas – privātas un publiskas organizācijas, kuras atbalsta eiropeizācijas procesu pašās mērķa valstīs;
- 3) organizatoriskā kultūra, kura jau pastāv konkrētajā mērķa valstī un kura var būt eiropeizācijas normām pretimnākoša vai atgrūdoša.

Šis analītiskais ietvars tādējādi ļauj identificēt nosacījumus, kas jāņem vērā, analizējot ne tikai eiropeizāciju, bet arī publiskās un privātas organizācijas, kas kļūst par eiropeizācijas aģentiem. Tā ir daļa no racionālās pieejas, veidojot savu politiku un paredzot izdošanās iespējas. Eiropeizācijas process kā ikviens nevardarbīgs, politisks transformācijas process iekļauj spējas un māku iesaistīt mērķa valstis vai organizācijas. Pareizās pieejas izvēle šajā procesā ir fundamentāli svarīga jau sākuma posmā. Lai arī konceptuāli var saredzēt atšķirības starp publiskajiem un privātajiem eiropeizācijas aģentiem – arī to potenciālajās izvēlēs par labu noteiktiem mehānismiem, stratēģijām vai soļiem –, tomēr neviens no argumentiem, ko piedāvā aplūkoti eiropeizācijas teorētiķi, neliedz uzlūkot privātos eiropeizācijas aģentus kā nozīmīgu procesa daļu.

Secinājumi

Eiropeizācijas mehānismi un instrumenti nav tikai ES institūcijas un tās normas, ko valstis pārņem. Privātie dalībnieki – sevišķi ekonomiskās organizācijas – realitātē var pildīt līdzīgas funkcijas, ja tie kļūst par daļu no strukturālā eiropeizāciju veicinošo organizāciju un institūciju ietvara. Tādēļ eiropeizācijas process ir jāskata no privāto dalībnieku ietekmes redzesloka, lai rastu iespēju identificēt eiropeizācijas tendences šķietami nepolitiskā līmenī, sevišķi ņemot vērā, ka eiropeizācijas process un Eiropas Savienības pārstāvēto vērtību pārneses process nav saistīts tikai ar tiešu politisku vai juridisku mijiedarbību. Tas ir galvenokārt socializēšanas process, kuru noteiktos apstākļos var vienlīdz labi veikt arī privātie dalībnieki. Kā apliecina šis raksts, privātie ekonomiskie eiropeizācijas aģenti tiem pieejamo resursu dēļ var būt diezgan spēcīgs eiropeizācijas veicinātājs. Lai arī tie nespēj garantēt to, ko spēj publiskie dalībnieki – dalību pašā Eiropas Savienībā vai nozīmīgas publiskās investīcijas pēc iestāšanās –, privātie ekonomiskie dalībnieki var nodrošināt tūlītējas materiālās investīcijas, kas savukārt var kļūt par izšķirīgu argumentu valstīs, kurās tās ir neatliekami nepieciešamas.

Savukārt no metateorētiskā viedokļa raugoties, var novērot, ka eiropeizāciju jāuzlūko kā procesu vai teorētisku konceptu, nevis kā patstāvīgu teoriju. Turklāt, kā jau ir iezīmējies daudzu autoru darbos, to var pētīt gan no strukturālās, gan poststrukturālās pieejas. Tiesību aktu un normu pārņemšanas aspekts iet roku rokā ar nerakstīto normu, principu un pārliecību pārnesi un iesakņošanos. Vēl vairāk, kā apliecina šī analīze, daudzos gadījumos arī ES institūcijām vai atsevišķām dalībvalstīm kā publiskajiem eiropeizācijas aģentiem ir svarīgi, ka to centienus atbalsta un ar savu darbību stimulē arī privātie aģenti. Attiecīgi eiropeizācijas rezultāti ir uzskatāmi par vienu no piemēriem daudzcēloniskumam (*multicausality*), jo privāto aģentu, sevišķi ekonomisko, ietekme ir viens no izmaiņas sekmējošajiem faktoriem mērķa valstīs. Vienlaicīgi, no metodoloģiskā viedokļa raugoties, tas ir radījis viena cēloņa izolēšanas problēmu eiropeizācijas procesa analizē. Eiropeizācijas process ir bijis un būs būtisku pārmaiņu, tiesiskās, ekonomiskās un politiskās modernizācijas veicināšanas process. Tādēļ tā analīzi nedrīkst ierobežot, piedēvējot to tikai Eiropas Savienības institūcijām vai dalībvalstu iestādēm. Arī privāto aģentu loma nedrīkst palikt nenovērtēta akadēmiskajā un pētnieciskajā literatūrā, tostarp politiskās ekonomikas apakšdisciplīnas ietvaros.

Pateicība

Rīgas Stradiņa universitātes asociētajai profesorei Dr. hist. Dainai Bleierei un docentam Dr. sc. pol. Mārim Andžānam par pacietību šī pētījuma veikšanas laikā.

Private Agents in Europeanization Process

Abstract

Europeanization process has traditionally been understood and widely studied from the point of view of interaction between the European Union and the nation states, their institutions or population. At the same time, rather under-researched is aspect about non-governmental, private actors and their transnational impact on the process. International or national political and economic actors can be seen as agents only in case they are active promoters of specific values. Therefore, the aim of this article is to conceptualize or evaluate the private agency aspect and its options in the Europeanisation process. Three central questions had to be answered about the private agents':

- 1) place in Europeanisation definitions and its vectors;
- 2) capacities to project conditionality within the Europeanization process;
- 3) Europeanization mechanisms, strategies and steps available to them. The article focuses on Europeanisation as a concept and engages in a theoretical discussion to identify and distinguish agents of the process.

The article theoretically separates and analyses private agents as promoters of Europeanization. In result it allows expanding the research and conceptual approach to the phenomenon of Europeanization.

Private economic Europeanization agents due to their resources can be a powerful enabler of Europeanization. While they cannot guarantee what is available only to public actors – membership of the European Union itself or significant public investment after membership, private economic actors can provide foreign direct investment, which in itself can become a decisive argument in countries where the need for influx of capital is high. Therefore, the credibility of promises and competitiveness of rewards for adjustment are central to the ability of private Europeanization agents to project conditionality in Europeanization target countries.

Keywords: Europeanization, agent, conditionality, international political economy.

Literatūra

1. Bache, I. *Europeanization and Multilevel Governance: Cohesion Policy in the European Union and Britain*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2008.
2. Börzel, T. A. Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 1999, 37(4), 573–596.
3. Bourdieu, P. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge, 1984.
4. Braithwaite, J., Drahos, P. *Global Business Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
5. Cowles, M. G., Caporaso, J., Risse, T. Europeanization and Domestic Change. In: *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*. M. G. Cowles, J. Caporaso, T. Risse, eds. Ithaca: Cornell University Press, 2001. 1–20.
6. Grabbe, H. Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process. In: *The Politics of Europeanization*. K. Featherstone, C. M. Radaelli, eds. Oxford: Oxford University Press, 2003. 303–327.
7. Graziano, P. Europeanization or Globalization? A Framework for Empirical Research (with Some Evidence from the Italian Case). *Global Social Policy*. 2003, 3(2), 173–194.
8. Héritier, A. et. al. *Differential Europe: The European Union Impact on National Policymaking*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2001.
9. Howell, K. E. *Europeanization, European Integration and Financial Services: Developing Theoretical Frameworks and Synthesising Methodological Approaches*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004.
10. Knill, C., Lehmkuhl, D. How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization. *European Integration Online Papers*. 1999, 3(7).
11. Ladrech, R. Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies*. 1994, 32, 69–88.
12. Ladrech, R. *Europeanization and National Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.

13. Lenschow, A. Europeanisation of Public Policy. In: *European Union: Power and Decision-Making*, Richardson, Jeremy, ed. London: Routledge, 2006. 55-71.
14. Lindstrom, N., Piroška, D. The Politics of Privatization and Europeanization in Europe's Periphery: Slovenian Banks and Breweries for S(c)ale? *Competition & Change*. 2007, 11(2), 117-135.
15. Moumoutzis, K. Still Fashionable yet Useless? Addressing Problems with Research on the Europeanization of Foreign Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2011, 49(3), 607-629.
16. Radaelli, C. The Europeanization of Public Policy. In: *The Politics of Europeanization*. K. Featherstone and Radaelli, eds. Oxford: Oxford University Press, 2003. 27-56.
17. Radaelli, C. M. Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change. *European Integration Online Papers (EIoP)*. 2000, 4.
18. Raunio, T., Wiberg, M. *The Impact of the European Union on National Legislation*. Rheinische Friedrich-Wilhelms Universität Bonn, 2017.
19. Risse, T. et. al. Europeanization and Domestic Change: Introduction. In: *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. M. G. Cowles, J. Caporaso and T. Risse, eds. Ithaca: Cornell University Press, 2001. 1-20.
20. Schimmelfennig, F., Engert, S., Knobel, H. *International Socialization in Europe: European Organizations, Political Conditionality and Democratic Change*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
21. Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe. In: *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. F. Schimmelfennig, U. Sedelmeier, eds. United States: Cornell University Press, 2005.
22. Veebel, V. *The EU Enlargement Conditionality. Goals, Efficiency, Shortcomings and Trends*. Tallinn: European Studies Institute, 2012.